

Om Korets Alder i St. Knuds Kirke.

Af A. K. Damgaard.

I en Afhandling i nærværende Tidsskrift, om Tidsfølgen ved Opførelsen af St. Knuds Kirke i Odense¹⁾ havde Professor Fenger fremsat den Anskuelse, at Koret i Kirken var af senere Oprindelse end den øvrige Kirke. For denne Opfattelses Rigtighed tog han Ordet ved det kirkehistoriske Møde i Odense den 27. August sidstleden. Det er imod denne Fremstilling af Fremgangsmaaden ved Sct. Knuds Kirkes Opførelse, at jeg, der i en lang Række Aar har havt Kirkens Bygning baade for Øje og i Tanke, føler mig opfordret til at nedlægge Indsigelse. Jeg kan ikke andet end mene, at Professor Fengers Antagelse, der dog kun kan betragtes som en Hypothese, staaer i Modstrid, baade med hvad Sagen selv maatte have fordret, og med hvad Kirken selv udviser og giver Vidnesbyrd om.

Den nuværende Sct. Knuds Kirke er opført paa Ruinerne af den Kirke, som gik til Grunde ved Ildsvaaden 1247. Den større vestlige Del af Langhuset angives i Gisicos Indskrift paa Kirken at være opført Aar 1301. I saa langt et Tidsrum af mer end et halvt Aarhundrede kan Klosteret ikke have været uden Kirke til den daglige Gudstjeneste med Sjælemesser og Bedetimer. Der maatte snart tages

¹⁾ Tredje Række. 1. B. S. 352 flg.

fat paa Opførelse af en ny Bygning, og Klosteret var allerede den Gang formuende nok til at anlægge en stor Maalestok for den Bygning, der skulde erstatte den afbrændte, og Korets Størrelse og Udstyrelse blev ogsaa senere bestemmende for den Fuldførelse af Kirkens Bygning, som skyldes Biskop Gisico. Ved Opførelse af en Kirke og navnlig ved Opførelse af en Klosterkirke var det Skik og vedtagen Regel at begynde med Koret. Et Exempel have vi i den aldrig fuldførte Buur Klosterkirke, af hvilken kun Koret blev opført. Koret var stort og bruges i vore Dage som Sognekirke for den lille Buur Menighed. At det paatænkte Kloster blev opgivet, kan have havt sin Grund deri, at Anlægget flyttedes over til det af Prinds Buris samtidigt stiftede Tvis Kloster. Den gamle Altertavle i Buur Kirke med udskaarne Træfigurer maa paa Grund af Arbejdets slette Udførelse føres tilbage til den tidligere Middelalder¹⁾ og altsaa være samtidigt med Korets Opførelse. Den locale Tradition fastholder Mindet om det forsvundne Kloster, hvis Spor gamle Folk paa Stedet i min Tid, naar jeg kom til Buur Kirke som Provst, mente at have kunnet paavise i deres yngre Dage.

At Munkene i Sct. Knuds Kloster have begyndt at bygge paa den nedbrændte Kirkes Plads, derom kan der ikke være Tvivl. Pladsen var given at være det fjerde Hus — det nordre — i Klosterets Gaard og kunde ikke fraviges eller forlades. Men derimod kunne Meningerne være delte, om den Kirke, der brændte 1247, var den samme, som Kong Knud havde paabegyndt, og som skal have været opbyggt fra Grunden af »*insigni lapideo tabulatu.*« Kirken var bestemt til at afløse den gamle Albani Trækirke, i hvilken Knud var bleven dræbt, og kaldes i Forhold til denne den sydlige, »*basilica australis.*«. Nu er Sct. Knuds Kirke den vestlige af disse to Kirker. Deraf kan imidlertid ikke hentes noget Bevis imod Identiteten af den nuværende

¹⁾ Mere om Buur Kloster findes i Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 2 B. S. 270 flg.

Sct. Knuds Kirke med hin første Kirke. Benævnelsen »den sydlige« viser kun, at Forfatteren har ikke været localiseret i Odense. Han har vidst, at Odense Aa løber fra Syd til Nord, og saaledes maatte den første af de to Kirker, der laa ved Aaen i hinandens Nærhed, blive den sydlige. Men Forfatteren har ikke lagt Mærke til, at Odense Aa forandrer sit Løb, saasnart den naaer Odense By, og bøier imød Øst, hvoraf Følgen bliver, at den Kirke, som før betragtedes som den sydlige, nu viser sig at være den vestlige.

Det Spørgsmaal, om den Kirke, der brændte 1247, var den samme, som den, i hvilken Kong Knuds Skrinlæggelse fandt Sted 1101, skal her ikke forsøges besvaret, hvor jeg kun beskæftiger mig med den nuværende Kirkebygning. Der var en Krypt i Kirken 1101. Det fremgaar af Ælnoths Beretning om Begivenheden. Han siger: »Coelestis thesauri pretiosus locus reconditur, et omnibus ejus patrocinia requirentibus mensa vitalis convivii spectanda supponitur«¹⁾. Naar Skrinet med Kongens Reliquier gjemmes (reconditur), saa sættes det ikke over Højalteret, saaledes som Kong Olafs Skrin i Thronhjems Dømkirke, men det sættes ned i Krypten, og her gives det Plads lige under Kirkens prægtige Alterbord. »Spectanda« hos Ælnoth er ikke et Prædikat til Skrinet men til Alterbordet, og er brugt i Betydning af spectabilis, ligesom »venerandus« bruges for venerabilis. Krypten er fulgt med Kirken, som vedvarende Gjæmmested for Helgenskrinet; og derfor findes der den Dag i Dag en Krypt i Sct. Knuds Kirke, men derfor kan der heller ikke af dens Tilstedeværelse udledes noget Argument angaaende Kirkens Alder.

Den Kirke, som brændte 1247, har været en Murstenskirke. Det fremgik af de Rester, som endnu vare tilstede efter Opførelsen af Gisicos Kirkebygning. Den Brønd, som findes i Krypten, maa hidrøre fra den ældste Kirke, i hvilken dens Nødvendighed havde været lige saa stor og havde

¹⁾ S. R. D., Tom. III, p. 388. 389.

havt samme Grund som i den senere Kirke, og denne Brønd er, saavidt Øjet kan se, sat af Teglsten. Som en Rest af den ældste Kirke fandtes der under de øverste Piller i det nordre Skib en Mur af brændte Sten, der ikke kunde nærmere undersøges 1872, da Pillerne hvilede paa den. Ligeledes viste det sig ved Eftergravning 1872, at Benedicts Kapel paa Kirkens Sydside havde været opført af brændte Sten, og dette Kapel var ældre end Gisicos Bygning. Dette var klart deraf, at Kapellet havde optaget Pladsen for et af Kirkens Vinduer, som manglede der, hvor Kapellet havde staaet. Der fandtes i Grunden ikke noget Spor af Granitstens Qvadre. Dersom Kong Knuds Kirke var begyndt at opføres af Granitqvadre, og dette skal være Meningen af »lapideo tabulatu«, saa staaer den Gaade endnu uløst, naar den Murstenskirke, der brændte 1247, er bleven opført og har afløst hin ældste.

At Opførelsen af den brændte Kirke er bleven paa-begyndt saa snart som muligt, følger af Sagens egen Natur; Krypten var Gjæmmedet for Kirkens store Helligdom, Kongehelgenes Skrin, og allerede dette maatte tilskynde Klosteret til at tage fat paa Kryptens og Korets snare Opførelse. Det maatte desuden være en uundgaaelig Nødvendighed saa snart som muligt at faa den Del af Kirken opført, som behøvedes til den daglige Gudstjeneste, der forrettedes i Koret af Munkene, medens der laa mindre Vægt paa at faa den Del af Kirken opført, som skulde bruges af Menigheden, navnlig Langhuset. At det forholder sig saaledes, vil være indlysende ved Betragtning af Kirkens enkelte Dele. Koret selv bærer tydelige Spor af at være opført isoleret for sig selv, uden at være sat i Forbindelse med eller at være bygget op til nogen allerede tilværende Bygning. Det fremgaar strax deraf, at Indgangsdøren til Krypten er udvendig paa Korets Sydside, hvor Døraabningen endnu er synlig. Indenfor er en Trappe, der nu er dækket af en Tilmuring, men som førte ned til Kryptens Gulv — og anden Indgang til Krypten var der ved den sidste

Restauration af Kirken ikke at finde Spor af, skjøndt der blev søgt derefter med megen Flid. Men at lade en Dør udefra føre ind til Krypten, er noget saa enestaaende, at det ikke vilde være sket, hvis der ikke havde været en tvingende Nødvendighed tilstede. Nødvendigheden var her; der var ingen Kirke, til hvilken Krypten kunde støtte sig. Dersom Koret og Krypten havde været bygget ind til en forudstaaende Kirkebygning, vilde Nedgangen til Krypten være gjort inde i Kirken, og man vilde ikke have anbragt en Indgangsdør i den udvendige Mur. Paa samme Maade har man været nødsaget til at skaffe Adgang til selve Koret. Der er i den østre Gavl under det store Vindue en Dør, som nu er blændet, og indenfor Døren førte en Trappe i Muren ned til Koret, hvis Gulv tidligere laa lavere end Gulvet i det nuværende Kor. En saadan Adgang til Koret vilde have været utænkkelig, dersom Koret var bygget op til den færdige Langkirke. Men en saadan existerede ikke. Koret er bygget, længe før Gisico opførte Langhuset, og da Munkene byggede Koret, var det med fuld Bevidsthed om, at der vilde hengaa en rum Tid, førend Kirkens Skib kunde ventes at ville blive bygget, og derfor indrettede de Kor og Krypt til at kunne afbenyttes i deres selvstændige Skikkelse.

Professor Fenger betonedede stærkt og gjentagende i sit Foredrag i Kirken, ligesom han ogsaa havde gjort i sin anførte Afhandling her i Tidsskriftet, at der i den vestre Del af Kirken findes en meget senere gennemført Normalprofil med slankere Former end i Koret. Men dette synes dog kun at kunne bevise, hvad der desuden er en Selvfølge, at Kirken i Aaret 1301 har haft en anden, vel ogsaa dygtigere, Bygmester end et halvt Aarhundrede forud. Naar er vel desuden en forudlagt Plan bleven gennemført i alle dens Enkeltheder ved Opførelsen af Middelalderens store Kirker?

Paa denne Korets isolerede Opførelse forud for den øvrige Kirke henledes ogsaa Tanken ved at betragte de to

meget smalle Buefag, som afslutte Koret imod Vest, baade i Krypten og i Høikirken. Hensigten med disse to smalle Fag, der afvige saa paafaldende fra Kirkens øvrige Fag, kan kun have været den, at skulle yde en Støtte imod det store Hvælvingsfag mod Øst; men dette vilde ikke have været nødvendigt, dersom Koret var blevet bygget op til en foranstaaende Bygning.

Et uforkasteligt Vidnesbyrd angaaende Korets Alder have vi i den lange Indskrift, som Biskop Gisico satte paa den Del af Kirkens Bygning, som han opførte. Naar vi læse her, at nu har han bragt det saavidt, at den Del af Kirken, der her laa som en sammenfalden Ruin, nu kan tages i Brug til Gudstjenesten (*procuravit hanc molem in usus fieri*), saa er det udenfor al Tvivl, at saa maa Koret have været forud, thi uden Kor kunde et Langhus ikke tages i Brug til en Gudstjeneste, hvis væsentligste Del bestod i Messeofferet, der krævede baade et Alter og et Kor. Indskriften viser, at det kun er Langhuset, som Gisico har opført. Indskriften omfatter kun dette.

Det er ikke blot Koret, som maa have staaet færdigt, da Gisico skrev sin Indskrift. Det samme gjælder om det Mellemparti, der skiller Gisicos Bygning fra Koret. Med et aabent Rum af 12 Alen imellem Koret og Skibet kunde ingen Kirke have været tagen i Brug. Mellempartiet maa have været opført, idet mindste sammes underste Del eller Lavkirke. Paa den Maade vilde ogsaa Klosterets Munke kunne tage Kirken i Brug til de sædvanlige Processioner rundt omkring over Sideskibenes Hvælvinger langs med de aabne Triforiumsbuer, og dertil tjente de Døre med indenfor værende Trappetrin, som ved Restaurationen kom frem indvendig i Kirkens Mure. Der findes oven over Døren ind til Consistoriet Spor af en Dør, som fra Klosterets øverste Etage har ført ind til det Pulpitur eller Galleri foran Koret, som Biskop Mogens Krafse opførte, og derfra var saa Vej gennem den Dør, som ses i Muren over Kongestolen, ind til det nordre Skibs Triforier, og i den vestre Ende af Kirken førte en Dør ud paa et tilsvarende Galleri i Kirken langs Muren, hvilket igjen ved en Dør med Trappe i den modsatte Ende førte ind over det søndre Skibs Hvælvinger og saaledes fuldførte Omgangen for Processionen i Kirken.
